

Strategijski značaj nekih karakteristika i novih pojava u organizaciji PVO u NOR-u

Prilikom razmatranja ukupnih karakteristika i iskustava iz našeg narodnooslobodilačkog rata (NOR), osobito kada je reč o strategijskom nivou, protivvazдушna odbrana (PVO) se, sticajem nekih okolnosti, obično razrađuje delimično ili usputno, a ponekad se i potpuno ispušta iz vida kao posebna kategorija u razmatranju NOR-a. To, verovatno, i zbog nekih okolnosti i situacija na osnovi kojih se stiče utisak da se u toku NOR-a *na području PVO nije događalo ništa posebno i značajno*, osobito na strategijskom nivou.

Neke od tih okolnosti na osnovi kojih se stiče tako pogrešan utisak su sledeće:

— Dejstva neprijatelja iz vazdušnog prostora na našem ratištu do septembra 1943. godine, iako dosta intenzivna, u celini su bila znatno slabija nego na drugim ratištima u to doba, a u tom periodu NOVJ još nema specijalizovanih sredstava za protivvazдушnu borbu, sem pešadijskog naoružanja i pojedinih zaplenjenih protivavionskih topova. Na prvi pogled može se stvoriti utisak o tome kako sa naše strane nije ni postojala neka značajnija organizacija PVO.

— U periodu od septembra 1943. do sredine 1944. godine, kada su dejstva neprijatelja iz vazdušnog prostora još uvek bila dosta intenzivna, naše snage su raspolagale većim brojem sredstava za protivvazдушnu borbu (PA topovi i mitraljezi, uglavnom zaplenjeni od razoružanih italijanskih jedinica), ali je to još bilo nedovoljno da bi moglo značajnije da utiče na našu ukupnu organizaciju PVO.

— Od druge polovine 1944. godine neprijateljeva dejstva iz vazdušnog prostora su sve slabija, da bi tokom završnih operacija naših jedinica za oslobodjenje zemlje, u proleće 1945. godine, izgubila značajniju ulogu, dok su, s druge strane, naše snage, naročito posle oslobodjenja Beograda, raspolagale značajnijim sredstvima za protivvazдушnu borbu (protivavionski topovi i lovačka avijacija).

— U toku NOR-a naša PVO imala je prevashodno taktički značaj i okvire kao posebna organizacija u strukturi naših ukupnih borbenih dejstava.

— O organizaciji PVO, kao posebnom elementu naših dejstava u toku NOR-a, ima veoma malo izvornih dokumenata, a i u njima se PVO razmatra i tretira samo fragmentarno i usputno, i to kao mera borbenog obezbeđenja, tj. kao neka »pomoćna« kategorija u pojedinačnim ili ukupnim borbenim dejstvima.

Ove okolnosti i utisci koji se dobivaju na osnovi njihovog »sagledavanja«, temelje se na »klasičnim« merilima organizacije PVO važećim za drugi svetski rat — kada su se njeni okviri i mogućnosti cenili prema broju i mogućnostima samo specijalizovanih sredstava i jedinica za protivvazдушnu borbu u sastavu operativne armije, a koja su dugo bila važeća i u našoj teoriji pri oceni mesta i uloge PVO u NOR-u. Međutim, naš narodnooslobodilački rat je po mnogo čemu vođen izvan »klasičnih« normi, pa neke karakteristike i nove pojave i u organizaciji PVO predstavljaju značajan deo ukupne strategije NOR-a.

Reč je i o tome da upravo navedene okolnosti — na osnovi brižljivog izučavanja šire, naše i neprijateljeve, dokumentacije i na osnovi sagledavanja ukupnih karakteristika naše PVO u kontekstu nastajanja i razvoja koncepcije opštenarodne odbrane — dobijaju drugačije karakteristike, odnosno dolazi se do znatno drugačijih zaključaka. Jedan od prvih od tih zaključaka svakako je to da je u našem NOR-u, u odnosu na dotadašnju teoriju i praksu PVO u svetu, došlo do niza novih pojava u organizaciji PVO, te da je ona u nas imala značajnu ulogu ne samo na taktičkom već i na strategijskom nivou. Ti zaključci se, pored ostalog, zasnivaju na ovim činjenicama:

— Iako su dejstva iz vazdušnog prostora na našem ratištu bila manjeg obima nego na nekim drugim ratištima u to doba, ona su, za uslove vođenja našeg NOR-a, bila veoma intenzivna, osobito do druge polovine 1944. godine. Tako je neprijatelj, sve do kraja 1943. godine, imao apsolutnu prevlast u našem vazdušnom prostoru, što

znači da su se naše jedinice u tom prelomnom periodu NOR-a morale prilagođavati veoma složenoj borbenoj situaciji. Međutim, neprijatelj je iz vazdušnog prostora dejstvovao i 1944. godine izvođeci, na primer, maja 1944. godine, u uslovima apsolutne nadmoći u vazduhu, i vazdušni desant na Vrhovni štab NOV i POJ.

— Od samog početka NOR-a morali smo organizovati i organizovali smo PVO, i to primenom odgovarajućih taktičkih postupaka i drugih mera, mada često te postupke nismo svrstavali pod pojam PVO. Tako već od organizacije odbrane slobodnog Užica, u jesen 1941. godine, pa nadalje, kroz čitav rat, imamo sve organizovaniju PVO trupa i teritorije, sa veoma značajnom ulogom u odbrani pojedinih gradova i jedinica.

Sagledavajući organizaciju naše PVO u NOR-u i upoređujući je sa dotadašnjom teorijom i praksom organizovanja PVO u svetu, dolazi se do zaključka o nizu novih pojava u njenoj organizaciji. Te novine su imale strateški značaj, a danas se njima služimo kao iskustvom za organizovanje PVO u savremenim uslovima vođenja opštenarodnog odbrambenog rata (ONOR). To se, pre svega, odnosi na: organizaciju PVO u pozadini neprijatelja, što do tada nije bio slučaj u ratnim dejstvima; organizaciju PVO, čiji su nosioci strukture izvan operativne armije (partizanske jedinice i organi narodne vlasti); organizaciju PVO kao jedinstvenog sistema (skupa) svih elemenata, često sa težištem na merama protivvazdušne zaštite (PVZ), što takođe do tada nije bio slučaj i sl.

Ove nove pojave u organizaciji PVO, kao i ukupan značaj PVO u odbrani oslobodilačkih snaga jedne zemlje, doći će do izražaja u ratu u Vijetnamu, osobito na tlu Južnog Vijetnama, potvrđujući svoju savremenost i životvornost, kada će ih i savremena vojna teorija početi da shvata i da ih prihvata kao nova saznanja o organizaciji PVO. Tada ćemo upravo te pojave, koje smo uveli i primenjivali gotovo tri decenije pre toga, i mi početi da »otkrivamo« kao »nove«, mada smo u strukturu naše odbrane, shodno zakonomernostima primene koncepcije ONO, već bili ugradili pojedina rešenja PVO koja su rezultirala kao iskustva iz NOR-a, to jest kao iskustva koja su, na određen način, prethodila onima iz Vijetnama.

Iznete činjenice se mogu potvrditi nizom konkretnih primera, ali za ovu priliku navodimo samo neke.

Sa dejstvima iz vazdušnog prostora na našem ratištu neprijatelj je počeo u jesen 1941. i izvodio ih do kraja 1944. godine. Ipak, njihov najveći intenzitet bio je u četvrtoj, petoj i sedmoj neprija-

teljevoj ofanzivi. Raspoložujući ponekad i sa 400 aviona za različite namene, baziranih ponekad i na tridesetak aerodroma, neprijatelj je upravo dejstvima iz vazduha bitno uticao na život i borbu jedinica NOV i POJ, kao i na život i rad ostalih struktura na slobodnim delovima teritorije, što još nismo celovito izučili, mada bi nam zaključci iz toga sigurno bili od velike koristi u pripremi ONOR-a.

Potpuna prevlast neprijatelja u vazдушnom prostoru nametala je potrebu da naše jedinice i druge strukture organizuju odgovarajuću odbranu i zaštitu od opasnosti koja im je stalno pretila iz tog prostora. I ta odbrana i zaštita, odnosno PVO, bila je organizovana u toku celog rata, razume se, sa manje ili više uspeha, ali svakako na do tada neuobičajen način. Naime, u nastojanju da se odbrana i zaštita od neprijateljevih dejstava iz vazduha prilagode uslovima i karakteristikama vođenja narodnooslobodilačkog i revolucionarnog rata, u organizaciji naše PVO pojavile su se i neke nove okolnosti koje do tada, po obliku i suštini, nisu postojale u teoriji i praksi PVO u svetu, što je moguće ilustrovati mnogim podacima.

Prvo. Analizom vojne teorije i prakse tog vremena dolazi se do sledećih zaključaka:

— Prema dotadašnjim klasičnim postavkama PVO se organizovala samo: prvo, na frontu i, drugo, u sopstvenoj pozadini, dok se u našem NOR-u počinje organizovati i u pozadini neprijatelja, tj. na slobodnim delovima teritorije i u jedinicama NOV i POJ koje su dejstvovala na prostorima koje je kontrolisao neprijatelj. To je bila pojava od stratejskog značaja.

— Nosilac organizacije PVO u jednoj zemlji je, prema klasičnim načelima, bila operativna armija, a težište je bilo na protivvazdušnoj borbi, čiji su realizatori specijalizovane jedinice za PVO, dok su u našem NOR-u nosioci organizacije PVO bile snage koje ne čine operativnu armiju (osobito do kraja 1944), tj. partizanske jedinice, teritorijalne komande na slobodnim delovima teritorije i civilno stanovništvo, preko narodnooslobodilačkih odbora, a težište je bilo na primeni mera PVZ.

— PVO se delila na »aktivnu«, koju su organizovale jedinice operativne armije kroz vazdušno osmatranje i protivvazdušnu borbu i koja se smatra »pravom« PVO, i na »pasivnu«, koja je obuhvatala mere PVZ, dok u praksi našeg NOR-a nema takve podele već se PVO organizuje kao jedinstven sistem sva tri stalna elementa (VOJ, PVB i PVZ), u kome mere PVZ često dolaze ispred ostalih elemenata.

— Prema objektima odbrane, PVO se organizacijski delila na dve odvojene organizacije: prva, za PVO teritorije, i, druga, za PVO trupe, pri čemu se njihova funkcija označavala kao neka pomoćna mera borbenog obezbeđenja, dok kod nas u NOR-u, iako je postojala podela po objektima, nije bilo takve odvojenosti snaga za PVO, ne bar do 1944. godine, već se vršilo »prelivanje« snaga iz jedne u drugu PVO.

Drugo. Do druge polovine 1944. godine naša PVO se, kako je navedeno, organizovala u pozadini neprijatelja, dok posle uspostavljanja Sremskog fronta i u daljim operacijama za oslobođenje zemlje imamo kombinovanu organizaciju PVO, i to:

— zapadno od Sremskog fronta i dalje smo imali organizaciju PVO u pozadini neprijatelja, što znači trupa i teritorije;

— istočno od Sremskog fronta imali smo tradicionalnu organizaciju PVO na frontu i u sopstvenoj pozadini (na oslobođenoj teritoriji).

Treće. U toku NOR-a imamo organizovan potpun sistem PVO (vazdušno osmatranje i javljanje, protivvazdušnu borbu i protivvazdušnu zaštitu), i to celo vreme u pozadini neprijatelja i pri dejstvima jedinica NOV i POJ na tim prostorima, a od druge polovine 1944. godine i na teritoriji u sopstvenoj pozadini. Tako, na primer:

— u području PVO teritorije već od jeseni 1941. godine organizovana su sva tri elementa PVO u odbrani pojedinih naseljenih mesta, kao što su bili Užice, Drvar, otok Vis, Beograd, Zagreb, Ljubljana i sl.;

— u okviru PVO trupa razvijala se organizacija sva tri elementa PVO, i to u sva tri buduća vida naših oružanih snaga (kopnena vojska — odredi, brigade i divizije; mornarica — brodovi i mornaričke baze; avijacijske jedinice — letelišta i aerodromi i jedinice na njima), da bismo od oktobra 1944. godine počeli raspolagati i značajnijim jedinicama za protivvazdušnu borbu, raspolagali smo protivavionskom artiljerijom i lovačkom avijacijom.

Treba, uz to, naglasiti i činjenicu da već od 1944. godine u organu artiljerije pri Vrhovnom štabu NOV i POJ postoji posebna struktura zadužena za protivavionsku odbranu, koja će posle rata prerasti u samostalnu komandu protivavionske odbrane Jugoslovenske armije.

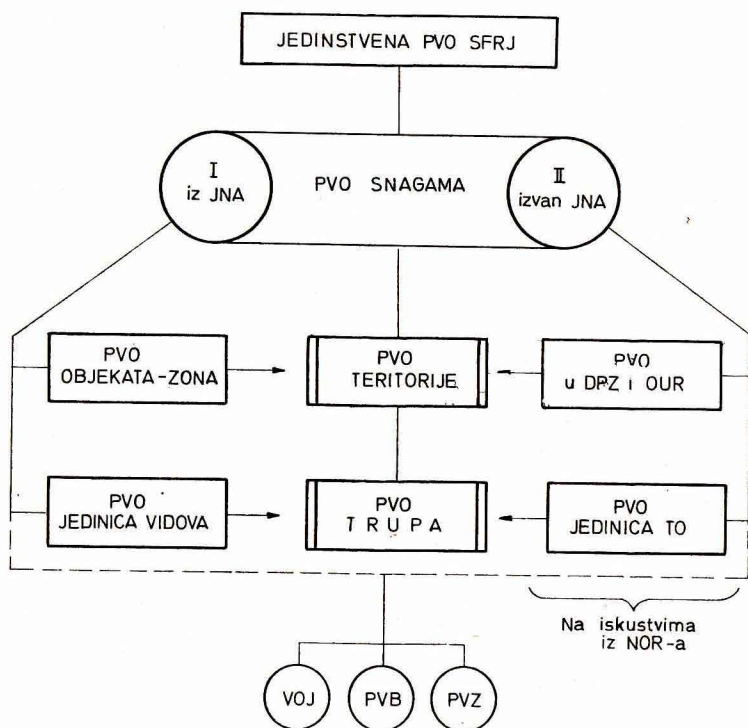
Četvrto. Ove činjenice, upravo zbog klasičnog prilaza izučavanju PVO, ne samo što nisu dovoljno sagledane neposredno posle

rata već su u jednom periodu bile i potpuno ispuštene iz vida, sigurno i zbog toga što se u tom periodu težište organizacije naše PVO prenosi na njeno izučavanje i razvoj prema potrebama operativne armije. Međutim, prateći lokalne ratove i iskustva iz njih, a osobito imajući u vidu podatke o organizaciji PVO u ratu u Vijetnamu, počeli smo uočavati neke pojave koje su nam već bile poznate iz našeg NOR-a. I kad smo pristupili studioznijem izučavanju naše organizacije PVO, postalo nam je jasno da su mnoga rešenja i postupci u organizaciji PVO u Vijetnamu (ponavljamo: osobito u organizaciji PVO oslobodilačkih snaga u Južnom Vijetnamu) već bili primenjivani u toku našeg NOR-a, razume se u znatno drugačijim uslovima. Do takvog se zaključka dolazi i upoređivanjem nekih uslova organizovanja PVO u našem NOR-u i u toku rata u Vijetnamu. Postoje mogućnosti da se te obe situacije, na određen način, pojave i u toku eventualnog vođenja našeg opštenarodnog odbrambenog rata. To se odnosi i na činjenicu da je i u našem NOR-u i u toku rata u Vijetnamu PVO organizovana i u pozadini neprijatelja i u sopstvenoj pozadini, što bi moglo biti karakteristično i za vođenje ONOR-a, naročito kada je reč o privremeno zaposednutoj teritoriji.

Činjenicu da su se neke nove pojave u organizaciji PVO prvi put pojavile u našem NOR-u, a zatim se, nakon dve-tri decenije, potvrdile u ratu u Vijetnamu, ne treba shvatiti kao želju za samosticanjem, već prevashodno kao mogućnost i potrebu da se i jedna i druga iskustva analiziraju, izvlače određene pouke za odgovarajuću organizaciju naše PVO u uslovima vođenja ONOR-a, i to na stratejskom i na operativno-taktičkom nivou.

Peto. Veoma je značajno što smo mi, iako toga nismo uvek bili dovoljno svesni, u strukturu naše odbrane za slučaj vođenja ONOR-a već ugradili mnoga konkretna iskustva iz našeg NOR-a iz oblasti PVO. To je bila logika našeg razvoja i, naročito, primene koncepcije ONO, ali tim praktičnim rešenjima moramo dati i odgovarajuću naučnoteorijsku osnovu. Zapravo, razvijajući sistem PVO shodno uslovima i načinu vođenja naše oružane borbe, mi smo iskustva iz NOR-a intenzivnije počeli da ugrađujemo već od 1955. godine, kada su formirane prve radničke jedinice za PVO. Nastavili smo uključivanjem u sistem PVO i širih društveno-političkih zajednica i struktura, čija služba osmatranja, javljanja, obaveštavanja i uzbunjivanja (OJOU), kao i civilna zaštita, imaju sve značajniju ulogu u našoj ukupnoj odbrani i zaštiti od dejstava iz vazdušnog prostora, čime je dobiven jedinstven sistem PVO u SFRJ.

Tako bi shema načelne organizacije PVO u uslovima ONOR-a izgledala ovako:

Učinjeno je, dakle, osobito u poslednje vreme, dosta na izučavanju i primeni iskustava PVO iz NOR-a, što, naravno, nije dovoljno, zapravo ne daje nam pravo da se zadovoljimo postignutim. To znači da treba nastaviti dalje izučavanje organizacije naše PVO u NOR-u, imajući u vidu, pre svega, ono što predstavlja nov kvalitet u stratezijskim okvirima naše oružane borbe, koristeći se tim saznanjima i iskustvima prema našim sadašnjim uslovima, potrebama i mogućnostima, odnosno savremenim uslovima vođenja opštenarodnog odbrambenog rata.